

Kdo se o nás postará? Migrantky na českém trhu práce

9. dubna 2020, Praha | *Náhlé uzavření hranic nezkomplikovalo život jenom lidem na cestách, Čechům žijícím dlouhodobě v zahraničí, ale také mnoha migrantům a migrantkám na českém trhu práce. Zviditelnila se přeshraniční provázanost na trhu práce v pečovatelském sektoru – zatímco Češky či Polky dojíždějí pečovat do Německa nebo Rakouska, péči v Česku často vykonávají migrantky z Ukrajiny či jiných východoevropských zemí. Zavřené hranice tak znamenají obtíže jak pro migrantky samotné, tak pro pečovatelská zařízení, kde migrantky pracují, nebo pro seniory a seniorky a jejich rodiny.*

Zatímco Německo vyjednávalo s českou vládou výjimky pro české zdravotní sestry a pečovatelky, na které spoléhají mnohá zdravotnická a pečovatelská zařízení v pohraničních regionech, Česko by mělo řešit situaci desítek tisíců migrantek na svém území. V Česku pracují v pečovatelském sektoru ženy nejen ze Slovenska a dalších zemí EU, ale také třeba z Ukrajiny nebo Moldavska. Z práce cizinek v pečovatelském sektoru, který nyní patří mezi ty nejvytíženější a zároveň naprosto klíčové oblasti, se tak stává vrcholně politické téma. Debata by se ale neměla vést jenom o tom, kolik migrantek je pro český pečovatelský sektor „prospěšných“. *„Nevyřčené a málo diskutované zůstávají širší socioekonomické a prekarizované pracovní právní vztahy, na nichž tento systém stojí. Jsou to ekonomické nerovnosti uvnitř EU i globálně, které vytvářejí pobídky pro cirkulární migraci za prací,“* vysvětluje Zuzana Uhde z oddělení Gender a sociologie Sociologického ústavu AV ČR. *„Současná krize tak odkrývá skutečnost, že systém zajištění péče v řadě evropských zemí stojí na levné práci a vykořisťování a zneužívání mobility pečovatelek. Pro EU by současná situace měla být pobídkou k reformě systému péče o seniory – jeho hlavním principem by měla být solidarita a zohlednění potřeb a práv pečujících i seniorů a seniorek, o které je pečováno, nikoli skutečnost, že pečovatelská práce je špatně placená, a vykonávají ji tedy ženy z chudších zemí. Pokud současná situace odkrývá slabá místa, pak jedním z nich určitě je dlouhodobá podfinancovanost a nedostatečné společenské ocenění pečovatelské práce,“* dodává Uhde.

Kolik stojí péče – pracovní podmínky migrantek v pečovatelském sektoru

V České republice je péče o seniory dlouhodobě podfinancována a platy pečovatelek jsou pod průměrnou mzdou – v roce 2018 byla průměrná hrubá mzda pečovatelek 27 107 Kč (oproti průměrné hrubé mzdě za celou ČR, která byla 33 840 Kč). Podfinancovanost zasahuje jak sektor zdravotnictví, tak pečovatelské instituce nebo i nájemnou péči v domácnosti. Právě tu vykonávají také cizinky. Zde se kromě nízké mzdy přidává také prekarita, nejasné a špatně kontrolovatelné pracovní podmínky – v řadě zemí je domácí pečovatelská práce vyjmuta z pracovní právní ochrany zaměstnanců nebo se odehrává v šedé zóně. *„Migrantky, které do českých rodin docházejí nebo v nich přímo žijí, aby se staraly o seniory v jejich domácím prostředí, mohou čelit problémům, které přináší specifický*

charakter nájemní práce v domácnosti,“ říká sociální antropoložka Petra Ezzeddine z Fakulty humanitních studií Univerzity Karlovy, která spolupracuje se SOÚ AV ČR v rámci výzkumného programu AV21 Globální konflikty a lokální souvislosti. *„Vzhledem k téměř neustálému pobytu v rámci rodiny, respektive domácnostech seniorů, jsou pro tento typ služeb typické problémy s přesčasy, zejména s jejich definicí, s narůstáním počtu aktivit, které jsou od zaměstnankyně očekávány, a s problémy vyplývajících z téměř nepřetržitého osobního kontaktu a ztráty soukromí pro samotné pečovatelky. Z hlediska organizace mají tyto migrantky typicky jednoho zaměstnavatele a pracují na oficiální smlouvu. Vnímaná pobytová závislost na jednom zaměstnavateli může vést k tomu, že řešení problémů migrantky odsouvají či se jim snaží přizpůsobit, protože ztráta zaměstnání pro ně znamená ohrožení pobytového statusu,*“ vysvětluje Ezzeddine.

Neměli bychom ale zapomenout, že také české ženy pracují jako pečovatelky v tzv. 24hodinové péči v Rakousku a Německu. Většina jich pendluje mezi Českou republikou a sousedními zeměmi v turnusech – dva nebo tři týdny stráví prací a pak se na podobnou dobu vrací domů. Pro tyto ženy je sice vyjednána výjimka a mohou překračovat hranice, nicméně dobu v Česku musí trávit v karanténě, což se samozřejmě negativně projevuje na jejich pohodlí i způsobu života celé rodiny.

Na klíčovou roli migrantek v roli migratek-pečovatelek v celé Evropě a na jejich ohrožení současnou situací poukazuje také Evropský odborový svaz. *„Jsou to hrdinové v první linii, kteří vykonávají práci, na kterou se nyní všichni spoléháme. Až v krizi si uvědomujeme, jak podstatná je jejich práce,*“ řekl ve společném prohlášení odborů a zaměstnavatelů Oliver Roethig, regionální předseda svazu. Doporučení, která svaz k situaci vydal, obsahují mj. také právě důraz na dostupnost zdravotní péče a dodržování pracovních podmínek a bezpečnosti práce.

Jak dopadají protipandemická opatření na migranty a migrantky v Česku?

Pracovní podmínky migrantů a migrantek pracujících ve zdravotnickém a pečovatelském sektoru v Česku by tedy nyní měly být klíčovou součástí politické debaty. Opatření Ministerstva vnitra se ale soustřeďují především na repatriaci osob, které se chtějí vrátit domů, a týkají se pouze osob, které nemají v České republice trvalý pobyt. Mnoho cizinců, kteří v Česku pracují, zde ale potřebuje spíše zůstat a mnozí z nich se mohou ocitnout ve velmi zranitelné situaci kvůli nedostupnosti zdravotní péče.

Více než 40 % cizinců a cizinek žijících v Česku pochází ze zemí mimo EU, tedy z tzv. třetích zemí. *„Tito lidé, mezi které samozřejmě často patří migrantky pracující jako pečovatelky, mají pouze omezený přístup do systému veřejné zdravotní péče, nárok na ni mají pouze ti, kteří mají standardní zaměstnanecký poměr. Pokud ho nemají, pracují třeba jako OSVČ nebo jako agenturní zaměstnanci, jsou odkázáni na soukromé zdravotní pojišťovny a není v tuto chvíli jasné, do jaké míry budou soukromé pojišťovny hradit rizika spojená s nákazou COVID-19,*“ upozorňuje Lenka Formánková, která se v rámci oddělení Gender a sociologie dlouhodobě zabývá postavením žen migrantek na trhu práce v Česku. K problému se zatím nevyjádřilo ani Ministerstvo vnitra,

ani Ministerstvo zdravotnictví. Na negativní důsledky systému zdravotního pojištění pro migranty – kteří jsou povinni mít pojištění uzavřené, ale nemají přístup k veřejnému zdravotnímu pojištění a jsou tak nuceni uzavírat často velmi nevýhodné smlouvy se soukromými pojišťovnami, pro které jsou pojistné smlouvy s migranty zdrojem podstatných příjmů – upozorňují neziskové organizace, pracující s migranty už léta. Snaha situaci řešit ovšem naráží na lobby pojišťoven. V současné situaci přitom může pro mnoho lidí znamenat i ohrožení života nebo riziko značného zadlužení v případě, že budou potřebovat nemocniční péči.

Stejně tak česká vláda neimplementovala nařízení EU, které by umožňovalo dosáhnout na zdravotní pojištění během pobírání dávek v nezaměstnanosti – takže cizinci, kteří nyní přijdou o práci, opět v mnoha případech nebudou mít zajištěnou zdravotní péči.

Nejasnosti panují i u některých aktuálních opatření. Není například jasné, zda se podpora OSVČ vztahuje i na v Česku podnikající cizince a cizinky – například cizinky podnikající ve službách, jako jsou kadeřnictví nebo kosmetika –, kteří přitom mohou nyní zažívat výpadek příjmů. Pro podnikající migranty může současná situace znamenat existenční katastrofu i proto, že jejich pobytový status je prodlužován na základě doložení příjmů. Kromě finančních problémů tak může být ohrožen i jejich pobytový status. V tomto kontextu se v tíživé nejistotě ocitají celé rodiny.

Ministerstvo vnitra na druhou stranu zavedlo podporu pro zaměstnané cizince – stávající zaměstnavatel jim musí pomoci s registrací statusu zájemce na stránkách MPSV, je-li nucen jejich pracovní poměr ukončit –, a obecně se prodloužila platnost povolení k zaměstnání pro ty, kterým by povolení skončilo během nouzového stavu. Vzhledem k situaci na trhu práce lze ovšem očekávat, že i po vypršení nouzového stavu bude pro migranty a migrantky velmi obtížné nalézt novou práci. K této skutečnosti přispívá tzv. test trhem práce, kdy každé na úřadech práce nově vyhlášené volné pracovní místo musí být po dobu několika dnů primárně nabízeno českým uchazečům a uchazečkám o zaměstnání.

„Podle toho, co víme z našich výzkumů, je rozhodně důvod se obávat, že řada migrantek bude mít problémy s prodloužením pobytu, přitom po jejich práci nejspíš bude poptávka spíše rostoucí. Situaci komplikuje také to, že oficiální dokumenty Ministerstva vnitra nejsou přeloženy do jiných jazyků. Migranti a migrantky se tak musejí spolehnout na neziskové organizace, které se jim snaží informace zprostředkovat,“ doplňuje popis situace Markéta Švarcová z oddělení Gender a sociologie.

Kontakt

Mgr. Marie Heřmanová, Ph.D., tel.: 603 206 655, e-mail: marie.hermanova@soc.cas.cz.

